

Workshop agroforestry ontwikkeling in NL

Kansen voor meerjarige teelten in combinatie met vee en/of akkerbouw

Donderdag 18 Januari, Bio Beurs Zwolle

Door: **Isabella Selin Noren** (WUR PAGV))

Meer info: isabella.selinnoren@wur.nl

Op donderdagmiddag op de BioBeurs was het workshopthema in de Suyderseezaal 'Agroforestry ontwikkeling in Nederland'. Deze samenkomst werd georganiseerd door Wageningen University & Research (Praktijkonderzoek AGV), Food Forestry Development en het Louis Bolk Instituut. Rond 70 geïnteresseerden en belangstellenden namen plaats in het publiek. Maureen Schoutsen, projectleider van het project Verkenning Agroforestry leidde het gesprek. Xavier San Giorgi, eigenaar van het agroforestry advies- en ontwerp bureau *Food Forestry Development*, gaf een introductie tot het onderwerp.

Er zijn verschillende vormen van agroforestry; het kan gaan om grasland met bomen, begraasd door dieren. Deze vorm wordt silvopastorale agroforestry genoemd. Een andere vorm is een combinatie van bomen en akkerbouw, dit wordt silvoarable agroforestry genoemd. Binnen agroforestry is een spectrum van oneindig veel mogelijkheden van productiesystemen. De huidige duurzaamheidsuitdagingen in de landbouw zijn groot, en agroforestry heeft grote potentie om bij te dragen aan oplossingen hiervoor. Een agroforestry systeem kan meerdere ecosysteem diensten bieden, denk aan biodiversiteit, een bijdrage aan nutriënten- en waterhuishouding, koolstofopslag, en natuurlijk - productie van voedsel en andere grondstoffen. Deze voordelen zijn niet alleen van waarde op perceels- of bedrijfssysteem niveau, ook op landschapniveau heeft een systeem als agroforestry een grote waarde.

Hoe zit het dan met de opbrengsten van zo'n systeem? Een terechte en veelgehoorde vraag. In onderzoek naar mengteelten gebruikt men de zogenaamde LER-waarde, wat staat voor Land Equivalent Ratio. In deze rekensom worden de opbrengsten van beide soorten (gewas en boom) in mengteelt, vergeleken met de oogst van dezelfde soorten in een monocultuur. In de meeste gevallen die onderzocht zijn is de LER waarde meer dan 1, wat betekent dat de combinatie van soorten meer opbrengst geeft, vergeleken met een monocultuur. Er is wel competitie voor water, nutriënt en licht tussen de soorten, wat een opbrengstderving kan veroorzaken in het eenjarige gewas. Maar de opbrengstderving is gering, volgens de onderzoekers. Er staat natuurlijk een opbrengst van het houtige gewas tegenover. Er zijn ook andere voordelen die meegerekend moeten worden, zoals een aantrekkelijk landschap, koolstofopslag, biodiversiteit en een diversiteit aan voedselgewassen. Het samen telen van populier en zomertarwe is een voorbeeld van een succesvol agroforestry systeem (vooralsnog alleen getest in Zuidelijke Europese landen). De tarwe kan groeien in de lente voordat de lichtcompetitie een beperking wordt, en vervolgens wordt de tarwe geoogst.

In een silvopastoraal systeem hebben de bomen vaak gezondheidsvoordelen voor de dieren. De schaduw die de bomen bieden, met de bladeren en takken, zorgt ervoor dat de dieren gezonder blijven. In voorbeelden uit andere delen van de wereld blijkt dat men twee tot vier keer zoveel dieren kan hebben in een bos als in een gras-weiland. Hoe zou zo'n systeem eruitzien in Nederland?

Iemand uit de publiek vraagt: *'Deze voorbeelden die je laat zien zijn allemaal nog steeds vrij soortenarm, wat is dan de toegevoegde waarde van de bomen?'* Er wordt uitgelegd dat bomen, zelfs fruit- en noten producerende bomen, veel habitat bieden voor een diverse range aan fauna. Eigenlijk hebben alle landschapselementen een groot positief effect. Een andere vraag: *'Behalve LER, koolstofopslag en biodiversiteit, welke andere indicatoren zijn belangrijk?'* Bijvoorbeeld de water- en nutriëntenhuishouding en misschien ook sociale indicatoren, die zijn ook belangrijk!

Drie verschillende agroforestry boeren delen hun verhaal over hun ervaringen. Roderik de Vries vertelt over zijn notengard met walnoten en hazelnoten. Hij is begonnen als hovenier met een liefde voor bomen. Toen hij het bedrijf overnam zag hij een notengard als een leuke uitdaging. Er is een goede markt voor walnoten en hij verkoopt ze aan de verwerker en maakt eigen producten van de overgebleven noten. Hij gebruikt alleen hoogstam walnotenbomen, want eigenlijk zijn alle andere typen walnotenbomen niet geschikt voor walnotenproductie, alleen voor houtproductie. Schade van de nachtvorst ziet hij niet als een groot probleem; *'daar komen wel oplossingen voor!'*

Jeroen Neimeijer is bezig een agroforestry systeem en buitenverblijven aan te leggen voor zijn biologische varkens. Na overname van het bedrijf in 2012 is hij naar biologisch omgeschakeld en ook voortdurend op zoek naar verbeteringen en ontwikkelingen voor zijn bedrijf. Dit doet hij voor een verbeterde diergezondheid en vleeskwaliteit en om zijn bedrijf goed te kunnen positioneren op de markt. Hij had in eerste instantie nog nooit van agroforestry gehoord, maar nu een aantal jaar later staan er veel bomen en struiken geplant op zijn erf. De grootste uitdaging is hoe je de grond bedekt kan houden met vegetatie (gras en kruiden) zodat de varkens kunnen blijven grazen. Iemand uit het publiek stelt de vraag of hij geen problemen heeft met vergunningen vanuit de gemeente. Hij antwoordt dat hij gewoon begonnen is, en dat hij kijkt waar hij tegenaan gaat lopen. Hij is nog niet tegen problemen aangelopen. Hij wil op een gegeven moment wel kunnen opschalen.

Louis Dolmans vertelt over zijn bedrijf Doornik Natuurakkers, een bedrijf is met grote belangstelling voor vogels. Graanteelt, bijvoorbeeld Zwarte Emmer, leek het juiste antwoord te zijn om de akkervogels te ondersteunen. Nu zijn er 59 verschillende soorten broedvogels gespot op de boerderij. Het bedrijf heeft brede akkerranden met heggen en ongeveer 25% van het oppervlakte van het bedrijf is op die manier met rust gelaten voor de natuur. Hij heeft een goed afzetkanaal voor zijn graanproducten gevonden via een lokale bakkerij.

Vervolgens wordt het publiek betrokken bij een gezamenlijke discussie over agroforestry door middel van het stemmen op verschillende stellingen. Het panel bestaat uit: Wijnand Sukkel (WUR), Kees van Veluw (WUR en LBI), Xavier San Giorgi (Food Forestry Development), Roderik de Vries (Notengard Bisschop), Louis Dolman (Doornik Natuurakkers) en Jeroen Neimeijer (Biologisch Varkensbedrijf Neimeijer).

Bijna iedereen was het ermee eens dat agroforestry kan bijdragen aan het halen van internationaal gestelde klimaatdoelen. Waarom wordt dit dan niet gedaan? Xavier vertelt dat de kennis er wel is, alleen blijken de politici niet te begrijpen dat niet alleen bossen belangrijk kunnen zijn, maar ook landbouwgrond. We moeten op een andere manier denken, want dit is een hele belangrijke maatregel. Kees: *Precies, er is gebrek aan zgn. 'ecoliteracy', begrijpen hoe de natuur werkt en hoe dingen samenhangen.* Louis: *Het kan ook heel moeilijk zijn om vergunning te krijgen om bomen te planten.* Reactie uit het publiek: *En als de boom verbrand wordt?* Antwoord: Er is dan nog steeds koolstofvastlegging in de bodem.

Kees vertelt dat agroforestry kan bijdragen aan 11 van de 17 duurzaamheidsdoelen van de VN. Tijdens de discussie werd er ook gezegd dat agroforestry sociale functies kan hebben, zoals bv in de zorg (d.m.v. zorglandbouw) en educatie. Een andere insteek was om ook naar grootschalige landbouw te kijken.

Het merendeel van de bezoekers denkt dat agroforestry arbeidsintensief is, alhoewel dit van het systeem af hangt. Wijnand benadrukt dat we agroforestry niet een klein niche systeem moeten laten blijven, maar dat we moeten kijken naar bredere toepasbaarheid, voor minstens een derde van de landbouw. We hebben een nieuw paradigma nodig met nieuwe mechanisatie oplossingen, wat de efficiëntie van agroforestry ook fors kan verhogen. Kees: *En is meer complexiteit en werk zo erg? Heel veel mensen zijn werkloos en dit type systemen zou ook werk met arbeidskwaliteit kunnen bieden!* Louis: *Teveel mechanisatie is een groter probleem dan te weinig, mensen worden vaak juist gelukkig om iets met zijn handen te doen.* Wijnand: *Maar als we meer tijd in de toekomst willen hebben voor cultuur en recreatie is mechanisatie wel belangrijk.* Xavier voegt toe: *vereist het systeem veel werk dan is het ontwerp niet goed.*

Tenslotte werd aan de panelleden gevraagd wat er moet gebeuren om agroforestry op de kaart te zetten in Nederland:

Jeroen Neimeijer: Het is een kwestie van een idee hebben, uitproberen en dan doen!

Roderik de Vries: We moeten ook denken aan de volgende generaties, die hebben hier baat van!

Wijnand Sukkel: De rol van agroforestry is duidelijk, het moet nu economisch en technologisch haalbaar worden. We moeten kennis ontwikkelen, regelgeving verandering in gang zetten, natuurbescherming door de landbouw gaan waarderen. En gewoon doen!

Kees van Veluw: We moeten meer in lange termijn denken. Misschien moet je 30-50 wachten. Maar daarna heb je zo veel om van te genieten! Zo moeten we ontwerpen en onderzoek doen in de landbouw. Korte termijn denken is de dood voor de duurzame ontwikkeling.

Xavier San Giorgi: We moeten iets doen aan hoe grondbezit werkt. Want plant je een boom dan creëer je waarde voor misschien iemand anders dan jezelf, voor de gemeenschap. Hoe kunnen we zorgen voor dat de persoon de investering terugziet?

Louis Dolmans: We moeten respect voor bomen creëren, bij boeren, consumenten en de overheid. En we hebben een dialoog en een goed gesprek nodig, in plaats van een debat, zodat we samen vrij kunnen denken over nieuwe landbouwsystemen.

